

AANTEKENINGEN BIJ *IN DEN BEGINNE*

Het boek Genesis vertaald en van aantekeningen voorzien door Huub Oosterhuis en Alex van Heusden

1:1 IN DEN BEGINNE: Dit is de traditionele weergave van de openingszin van Genesis. Verschillende middeleeuws-Joodse commentatoren, onder wie Rasji (*Rabbi Sjloomo ben Itschaqi*, Troyes, 1040-1105), lezen vs 1-3 als één zin: 'In het begin van Gods scheppen van de hemel en de aarde, terwijl de aarde nog woest en leeg was, duisternis over de oervloed lag en de adem van God streek over het water, sprak God: Er zij licht...' Robert Alter en Everett Fox volgen deze lezing. SCHIEP: Het Hebreeuwse werkwoord *bara* heeft alleen God als onderwerp en is nooit uitdrukking van menselijke activiteit.

2 DE AARDE...: Dit vers beschrijft de situatie vóór de schepping. Toen was er chaos en duisternis, afgrond en water, geen bewoonbare aarde, geen tijd en ruimte van leven voor mensen. Het scheppingswerk van God is zijn antwoord op de chaos. Volgens dit verhaal is schepping dus niet iets maken uit niets. Schepping is orde brengen in de chaos, alles op zijn plaats zetten, scheiden wat niet bij elkaar hoort. WOEST EN LEEG: Het Hebreeuwse *tohoe wawohoe* (onomatopee) komt behalve hier alleen nog voor in twee profetische boeken, Jesaja (45: 18; alleen *tohoe*) en Jeremia (4: 23). In Jesaja staat de leegte tegenover een bewoonbare aarde. OERVLOED: De wateren die oorspronkelijk de aarde bedekten, een bekend beeld in de mythologie van het oude Nabije Oosten. ADEM: Het Hebreeuwse *roe'ach* betekent 'adem', 'wind' en 'geest'. SCHEERDE: Dit werkwoord heeft in Deuteronomium 32: 11 als onderwerp een adelaar die over zijn jongen zweeft en zo beschermt.

3 GOD SPRAK: God scheidt door te spreken. Hij spreekt zijn eerste scheppingsdaad: 'Er zij licht.' Licht wordt gescheiden van duisternis en zo wordt de tijd gemaakt.

5 RIEP EN NOEMDE: In het Hebreeuws één werkwoord (*qara*) dat 'roepen' betekent. In het taaleigen van de bijbel worden namen niet genoemd, maar geroepen. DAG EEN: Het Hebreeuws heeft hier, zeer ongebruikelijk, een hoofdtelwoord (*echad*), hetzelfde als in Deuteronomium 6: 4: 'Hoor Israël, JHWH is onze God, JHWH is een.' Meestal wordt er vertaald met 'eerste dag', maar dat staat er uitdrukkelijk niet. Is er één dag, dan kunnen de dagen worden geteld.

6 GEWELF: Letterlijk: 'uithamering'. Na de tijd wordt de ruimte geschapen. De watervloed van vóór het begin, waardoor menselijk leven onmogelijk is, wordt getemd. God maakt een hemelgewelf, een scheiding. Het water boven het gewelf wordt achter sluisen gezet. In drie dagen worden alle scheidingen voltrokken. De eerste scheiding was die tussen licht en duisternis. De tweede is de scheiding van de wateren. De derde is die van het water en het droge.

10 LAND: Het droge wordt land genoemd, hetzelfde Hebreeuwse woord (*èrèts*) betekent ook 'aarde'.

14 VERLICHTINGEN: Na de ruimte wordt de tijd nader bepaald. In de tekst wordt bewust vermeden die verlichtingen 'zon' en 'maan' te noemen. In grote delen van het oude Nabije Oosten werden zon en maan als goden aanbeden. In het verhaal van Israël zijn zon en maan niet meer dan schepselen en bezitten ze geen goddelijke kracht.

21 ZEEGEDROCHTEN: Voor het eerst na vs 1 heeft de tekst het werkwoord 'scheppen'. De zeegedrochten worden van alle levende wezens het eerst geschapen. Daarmee wordt uitgedrukt dat zij evenals de zon en de maan schepselen zijn en geen goddelijke of halfgoddelijke oerwezens. De vrees van mensen voor deze gedrochten is ongegrond. De mens als *schepsel* wordt omringd door niets anders dan *schepselen*, en zo kan over alle levende wezens op aarde gezegd worden: 'God zag het was goed.' Aldus Frans Breukelman in een artikel uit 1968, 'Im Anfang schuf Gott den Himmel und die Erde' (p. 191). In Psalm 104 wordt een van de zeegedrochten met name genoemd: Leviatan ('die gij geboetseerd hebt om mee te spelen').

22 GOD ZEGENDE HEN: De eerste zegen in het boek Genesis. Deze zegen behelst een opdracht, gedeeltelijk parallel aan die welke de mens zal ontvangen: 'Weest vruchtbaar en wordt talrijk.'

24 HET LEVENDE VAN HET LAND: Bedoeld zijn de dieren die leven in het wild.

26 MENSEN: Het Hebreeuwse *adām*, hier zonder bepalend lidwoord, is geen eigennaam, maar een soortnaam; het betekent 'menschheid', dat wil zeggen elke mens en alle generaties, iedereen, Elckerlyck. HEEL DE AARDE: De Syrische vertaling, de *Pesjitta* (de eenvoudige), die teruggaat tot de tweede eeuw van de gangbare jaartelling, heeft 'het levende van het land', ofwel de wilde dieren – niet onlogisch in een opsomming van levende wezens (vgl. vs 24v).

27 EN GOD SCHIEP DE MENS NAAR ZIJN BEELD...: Dit vers bestaat uit drie regels poëzie. Het is karakteristiek voor bijbels verhalend proza dat de verhaalvorm soms onderbroken wordt door dichtregels om een belangrijk moment te accentueren. In elke regel staat het werkwoord 'scheppen', in totaal dus drie keer, een bijbels symbolisch getal, als om te onderstrepen dat het scheppingswerk zijn hoogtepunt heeft bereikt. De strekking van de tweede regel is niet dat de mens een man is, ook al staat hier 'hem'. Ook in het Hebreeuws is 'mens' een mannelijk woord. De uitdrukkelijke boodschap is dat de mens 'mannelijk en vrouwelijk' is, zoals de derde regel te verstaan geeft. De verteller heeft iedere zweem van dominantie van de man over de vrouw of omgekeerd willen vermijden. Volgens de midrasj bestond de mens oorspronkelijk uit twee helften of zijden, de een mannelijk, de ander vrouwelijk (androgynie; vgl. Genesis 2:21 en aantekening aldaar).

28 WEEST MACHTIG OVER HAAR: De gangbare vertalingen, tot en met de Willibrordvertaling (KBS) van 1995, hebben 'onderwerpt haar', waarvan de suggestie zou kunnen uitgaan dat de mens het recht heeft met de aarde te doen wat zij wil. Maar de strekking is: breng de aarde in cultuur, behoed en dien de aarde (vgl. Genesis 2:15); maar ook: laat je niet door de natuur overweldigen als was zij een goddelijke macht; weersta de verleiding van natuuraanbidding. De Nieuwe Bijbelvertaling heeft 'breng haar onder je gezag'; De Naardense Bijbel leest 'bedwingt haar'.

31 DE ZESDE DAG: Bij de overige dagen ontbrak het bepalend lidwoord. De schepping van de mensheid op de zesde dag is de kroon op het werk.